

Yasmina Reza

Babylon

Vertaald door Floor Borsboom en Eef Gratama

2017

DE BEZIGE BIJ

AMSTERDAM | ANTWERPEN

Voor Didier Martiny

‘The world is not a tidy place. It’s a mess.

I never try to put it in order.’

Garry Winogrand

Hij staat voor een muur, buiten op straat. In pak en das. Hij heeft uitstaande oren, een schichtige blik, kort grijs haar. Hij is mager, met smalle schouders. Hij houdt goed zichtbaar een blaadje in zijn hand waarop het woord *Awake* te lezen is. Het onderschrift luidt: Jehova's Witness, Los Angeles. De foto is van negentienhonderdvijfenvijftig. Hij had iets van een jochie. Hij is allang dood. Hij trok een net pak aan om zijn religieuze blaadjes te slijten. Hij was alleen, vervuld van een droefgeestige en kribbige vasthoudendheid. Aan zijn voeten is zoiets als een schooltas te onderscheiden (alleen het handvat is te zien), met daarin de tientallen blaadjes die vrijwel niemand van hem zal aannemen. Het zijn ook die in onzinnige aantallen gedrukte blaadjes die doen denken aan de dood. Die opwellingen van optimisme – te veel glazen, te veel stoelen... – waardoor we de dingen overdrijven en het allemaal meteen zinloos wordt. De dingen en

onze inspanningen. De muur waar hij voor staat is kolossaal. Dat zie je aan de dichte logheid ervan, de omvang van de afzonderlijke stenen. Hij moet daar nog altijd in Los Angeles staan. De rest is ergens in opgegaan: het mannetje in een lubberend pak met puntige oren dat voor die muur was gaan staan om een godsdienstig tijdschrift te slijten, zijn witte overhemd en zijn donkere stropdas, zijn broek met sleetse knieën, zijn schooltas, zijn blaadjes. Wat maakt het uit wat je bent, wat je denkt, wat je gaat worden? Je bent ergens in beeld tot de dag dat je er niet meer bent. Gisteren regende het. Ik heb *The Americans* van Robert Frank opengeslagen. Het stond verdwaald in de boekenkast, weggestopt op een plank. Ik heb het boek opengeslagen dat ik in geen veertig jaar meer had ingekeken. Ik kon me dat kereltje nog wel herinneren dat op straat een tijdschrift stond te verkopen. De foto is korreliger, fletser dan ik dacht. Ik wilde *The Americans* weer inzien, het treurigste boek op aarde. Lijkkisten, benzinepompen, eenzame mannen met grote cowboyhoeden. Wanneer je de bladzijden omslaat zie je jukeboxes, televisietoestellen, de producten van de nieuwe welvaart voorbijkomen. Ze staan er even eenzaam bij als het mannetje, die patserige nieuwkomers. Te zwaar, te opzichtig, in ruimten die er niet op zijn berekend. Op een goeie dag worden ze weggehaald. Ze maken nog een laatste ommetje, al rammelend richting de schroothoop. Je bent ergens in beeld tot de dag dat je dat niet meer bent. Ik moest denken aan de videojukebox in de haven van Dieppe. We vertrokken om drie uur 's nachts in de deux-chevaux om de zee te zien. Ik kan niet ouder dan zeventien zijn geweest en ik was verliefd op Joseph Denner. We zaten met zijn zevenen in de ouwe eend die met zijn kont de grond

raakte. Ik was het enige meisje. Denner reed. We scheurden naar Dieppe en dronken goedkoop bier uit een literfles. We waren om zes uur in de haven, gingen de eerste de beste kroeg binnen en bestelden bier met een scheutje picon. Er stond zo'n videojukebox, de Scopitone. We keken naar de zangers en kregen de slappe lach. Op een gegeven moment had Denner *Le Boucher* van Fernand Raynaud opgezet en we huilden van het lachen om de sketch en door de picon. Toen gingen we weer naar huis. We waren jong. We wisten niet dat het nooit meer terug zou komen. Ik ben nu tweeënzestig. Ik kan niet zeggen dat ik in mijn leven erg gelukkig ben geweest, als ik doodga zou ik mezelf geen zeven kunnen geven, zoals die collega van Pierre die zei: laat ik een zeven zeggen. Nou, ik zou eerder een zesje zeggen, om niet ondankbaar over te komen of iemand te kwetsen, ik zou dus valsspelen en een zesje zeggen. Wat maakt het uit als ik eenmaal onder de zoden lig? Het zal iedereen echt een rotzorg zijn of ik in mijn leven al dan niet gelukkig ben geweest, en mij al helemaal.

Op de dag dat ik zestig werd had Jean-Lino Manoscrivi me uitgenodigd voor de paardenraces in Auteuil. We kwamen elkaar tegen op de trap, hij en ik liepen altijd naar boven, ik om mijn figuur binnen de perken te houden, hij vanwege zijn claustrofobie. Hij was mager, niet lang, pokdalig gezicht met een hoog, wijkend voorhoofd en een sliert haar van opzij over zijn hoofd gekamd om zijn kaalheid te maskeren. Hij droeg een bril met een dik montuur die hem iets ouwelijks gaf. Hij woonde op de vijfde, ik op de vierde verdieping. Die ontmoetingen in het trappenhuis waarvan niemand gebruikmaakte, smeedden een soort band tussen ons. In sommige

moderne flats heeft het trappenhuis een aparte ingang, ziet het er armoedig uit en wordt het eigenlijk alleen maar door verhuizers gebruikt. De bewoners noemen het trouwens de diensttrap. Een tijdlang kenden we elkaar niet echt, ik wist alleen dat hij werkte in een winkel voor huishoudelijke apparatuur. Hij wist dat ik werkzaam was bij het Institut Pasteur. De naam van mijn beroep, octrooirechercheur, zegt niemand wat en ik probeer het ook niet meer uit te leggen of mooier te maken. Pierre en ik hadden een keer een glaasje gedronken bij hem en zijn vrouw, als stellen onder elkaar. Zij was een soort newagetherapeut en had eerder een schoenenwinkel gerund. Ze waren nog niet zo lang bij elkaar, ik bedoel vergeleken met ons. Toen ik Jean-Lino de dag voor mijn verjaardag op de trap tegenkwam, had ik tegen hem gezegd: morgen word ik zestig. Ik stond te treuzelen en gooide het er zomaar uit. U bent toch nog geen zestig, Jean-Lino? Dat duurt niet lang meer, had hij geantwoord. Ik zag dat hij iets aardigs wilde zeggen maar dat niet durfde. Op het moment dat ik mijn verdieping bereikte, had ik er nog aan toegevoegd: voor mij is het voorbij, ik geef het op. Hij vroeg me of ik al eens naar de paardenrennen was geweest. Ik zei nee. Stotterend stelde hij me voor om de volgende dag, als ik tenminste vrij was, met hem te gaan lunchen in Auteuil. Toen ik bij de renbaan kwam, zat hij al in het restaurant, met zijn neus tegen de ramen die uitkijken op de paddock. Op de tafel een fles champagne in een koeler, wedbladen uitgespreid, volgekrabbeld met aantekeningen, bezaaid met pinda's en oude metrokaartjes. Hij wachtte me op als een gastheer die genodigden in zijn club ontvangt, zo ontspannen als ik hem nog nooit had gezien. We aten een vleesgerecht van zijn keuze. Bij iedere race

raakte hij in de opperste opwinding en sprong brullend op, zwaaiend met zijn vork waar nog stukjes prei aan bungelden. Hij ging om de vijf minuten naar buiten om een half sigaretje te roken en kwam dan weer met nieuwe inzichten terug. Ik had hem nog nooit zo energiek, laat staan zo vrolijk gezien. We zetten onbeduidende bedragen in op paarden met onderschat potentieel. Hij voelde ze áán, had er een rotsvast vertrouwen in. Hij won een klein beetje, misschien de prijs van de champagne (we dronken de hele fles op, vooral hij). Ik streek drie euro op. Ik dacht bij mezelf: drie euro op de dag dat je zestig wordt, ach ja. Ik begreep dat Jean-Lino Manuscrivi alleen stond. Een soort van hedendaagse Robert Frank. Met zijn balpen en zijn krant, en vooral zijn hoed. Hij had een ritueel ontwikkeld, een plek in de tijd voor zichzelf afgebakend waar hij zich thuis voelde. Op de renbaan veerde hij op, zelfs zijn stem klonk anders.

Ik kon me nog goed de dag herinneren dat mijn vader zestig werd. We hadden zuurkool gegeten bij de République. Zestig was de leeftijd die ouders hadden. Een immense en abstracte leeftijd. Nu ben je zelf ineens zestig. Hoe is het mogelijk? Een meisje leeft er op los, sjouwt op hoge hakken en opgetuigd als een kerstboom door het leven en opeens is ze zestig. Ik ging met Joseph Denner uit fotograferen. Hij hield van fotografie en ik hield van alles waar hij van hield. Ik spijbelde van mijn colleges biologie. We waren in die jaren niet bang voor de toekomst. Een oom had me een tweedehands Konica cadeau gedaan, dat kwam professioneel over, zeker in combinatie met de Nikon-draagriem die ik op de kop had getikt. Hij had een Olympus die geen reflexcamera was, we stelden scherp

met een ingebouwde afstandsmeter. De lol was om hetzelfde onderwerp te nemen, zelfde moment en zelfde plek, en dan ieder onze eigen foto te maken. Net als de coryfeeën die we bewonderden kiekten we het straatleven, de slenteraars en de dieren in de Jardin des Plantes bij de universiteit, maar vooral het interieur van de kroegjes bij het Gare de Pont-Cardinet waar Denner zo dol op was. De verlopen figuren, de afgestompte stamgasten die bij het meubilair waren gaan horen. We drukten de contactbladen af bij een vriend van ons. We vergeleken en kozen de beste om uit te vergroten. Maar wat was de beste? De best gecentreerde? De foto die een minieme en ondoorgroendelijke wisselwerking aan het licht bracht? Wie zal het zeggen? Ik denk nog vaak aan Joseph Denner. Ik vraag me wel eens af wat er van hem zou zijn geworden. Maar wat zou er kunnen zijn geworden van een vent die op zijn zesendertigste aan levercirrose overlijdt? Sinds alles wat er is gebeurd, zit hij als het ware weer in mijn hoofd. Hij zou het een grappige anekdote hebben gevonden. *The Americans* heeft weer beelden uit mijn jeugd naar boven gebracht. We droomden weg en voerden niets uit. We keken naar de mensen, beschreven hoe hun leven eruit moest zien en van welk voorwerp ze het meest weg hadden, klophamer, plakpleister. We hadden lol. Maar ondertussen becroop ons een wat wrange melancholie. Ik had die foto's van Pont-Cardinet graag nog eens gezien. We hebben ze op een dag waarschijnlijk weggegooid met het oud papier. Na mijn verjaardag in Auteuil had ik genegenheid voor Jean-Lino Manoscrivi opgevat. We maakten wel eens een ommetje en dronken als het zo uitkwam een kopje koffie in de buurt. Buiten mocht hij roken, thuis niet. Ik vond hem een uiterst zachtaardige man, en

zo zie ik hem nog steeds. We zijn nooit echt vertrouwelijk met elkaar geworden, hebben altijd een zekere afstand tot elkaar bewaard. Maar we praatten, vertelden elkaar soms dingen die we niet aan anderen vertelden. Vooral hij. Maar dat kon mij ook gebeuren. We hadden ontdekt dat we een even grote afkeer hadden van onze kindertijd, hetzelfde verlangen om er een dikke streep onder te zetten. Toen hij het een keer had over hoe zijn leven was gelopen, had hij gezegd: maar hoe dan ook, het ergste is achter de rug. Ik was het helemaal met hem eens. Jean-Lino was van vaderskant de kleinzoon van Joodse vluchtelingen uit Italië. Zijn vader was begonnen als manusje-van-alles in een passementweverij. Later had hij zich gespecialiseerd in linten en in de jaren zestig zelfs een furnituurenwinkel geopend. Een pijpenla op de Avenue Parmentier. Zijn moeder deed de boekhouding. Ze woonden in een armzalig kot aan een binnenplaats, vlak bij de winkel. Zijn ouders werkten hard en waren niet zachtzinnig. Jean-Lino weidde er niet over uit. Hij had een broer die veel ouder was dan hij en die het in de confectie had gemaakt. Zelf wilde hij niet deugen. Zijn moeder had hem het huis uit gegooid. Hij had een banketbakkersdiploma gehaald en was in de horeca beland. Op het meest optimistische moment van zijn leven had hij zijn eigen restaurant opgezet. Het was zwaar, geen vakantie, niet genoeg omzet. Uiteindelijk had het arbeidsbureau een opleiding tot verkoper in de detailhandel voor hem betaald en een bemiddelingsbureau had hem ondergebracht bij Guli waar hij werkzaam was bij de klantenservice voor huishoudelijke apparatuur. Hij had nooit kinderen gekregen. Dat was het enige verwijt dat hij de machten die zijn leven hadden bestierd durfde te maken. Zijn eerste

vrouw was na de flop met het restaurant bij hem weggegaan. Toen hij Lydie had leren kennen, had ze al een kleinzoon van een dochter uit een eerder huwelijk. Sinds een jaar of twee woonde het joch regelmatig bij hen. Omdat de ouders gescheiden waren en elkaar het leven zo zuur maakten dat maatschappelijk werk zich ermee moest bemoeien, werd oma Lydie om de haverklap met het kind opgescheept. Door een teveel aan liefde die zich nooit had kunnen uiten (behalve met zijn kat) had Jean-Lino deze Rémi met open armen ontvangen en deed hij zijn best om hem voor zich te winnen. De vraag is alleen of je zo iets wel moet willen. Is het niet een van die ondernemingen die gedoemd zijn te mislukken?

De eerste momenten waren chaotisch geweest. Het kind, vijf jaar oud toen het voor het eerst bij hen kwam, daarvoor woonde hij in Zuid-Frankrijk, wilde niets van Jean-Lino weten en begon te huilen zodra Lydie maar even de deur uit was. Het was een heel gewoon, ietwat mollig jongetje, met schattige kuiltjes in zijn wangen als hij glimlachte. De geweningsproblemen waren nog verergerd door Eduardo, de kat van Jean-Lino, een onsympathiek beest dat in Vicenza van de straat was gehaald en alleen Italiaans verstond. Lydie had met Eduardo leren omgaan. Ze hield haar pendel voor hem op en de kat volgde als gemagnetiseerd de slingerende beweging van het roze kwarts (de steen had zich ergens in Brazilië aan haar áangeboden). Maar aan Rémi had Eduardo meteen de pest gehad. Al zijn haren kwamen overeind als hij de kleine zag en hij begon vervaarlijk te blazen. Jean-Lino had zijn kat tot rede proberen te brengen zonder dat iemand ook maar een beetje had willen meewerken. Lydie had de zaak ten slot-

te opgelost door Eduardo op te sluiten in de badkamer, waar Rémi hem door de deur heen ging treiteren door zijn kattengejank na te doen. Jean-Lino probeerde hem daarvan af te brengen maar hij had geen gezag. Als de weg vrij was, ging hij het beest door een kier stiekem troosten door hem wat Italiaanse troetelwoordjes toe te fluisteren. Rémi had geweigerd om Jean-Lino 'opa Jean-Lino' te noemen. Je kon trouwens niet eens zeggen dat het kind het had geweigerd. Hij had hem simpelweg nooit opa Jean-Lino genoemd hoe vaak Jean-Lino ook zei: 'Opa Jean-Lino gaat je een verhaaltje voorlezen' of 'Als je je vis opeet, gaat opa Jean-Lino iets lekkers voor je kopen'. Maar Rémi had zich doof gehouden, er geen boodschap aan gehad. Als het nodig was om hem te roepen, had hij hem gewoon Jean-Lino genoemd, en die had zich door die enkele voornaam, uitgesproken zonder zelfs maar iets van een vertrouwelijke ondertoon, domweg geroerd gevoeld. Later was hij van tactiek veranderd en had hij zich in zijn hoofd gezet om het kind te verleiden met grapjasserij. Hij had hem geleerd om idiote dingen te zeggen als 'hittepetit' en 'reteme-keet' om uit komen bij 'likmereet', Rémi vond het prachtig. Hij liet de eerste twee stappen al snel achterwege en herhaalde nu aan één stuk door 'lik-me-reet, lik-me-reet, lik-me-reet', met een raar stemmetje of binnensmonds, of slingerde het Jean-Lino rechtstreeks naar zijn hoofd, als het even kon op straat en zo hard mogelijk. Ik had die klucht zelf mogen aanschouwen in de hal van de flat. Jean-Lino deed alsof hij moest lachen en had gezegd: als je iets te vaak herhaalt is het niet grappig meer, weet je. Maar hij wist niet hoe hij de geest weer in de fles moest krijgen. Hoe meer hij op hem in probeerde te praten, des te vaker het joch het zinnetje herhaalde.

In plaats van het is goed of het is niet goed, zei de jongen het is *tiet* of het is niet *tiet* (had hij dat van Jean-Lino geleerd?), zodat hij kon antwoorden: 'Is lik me reet niet tiet?!' Aan Lydie, die vasthield aan de theorie dat je zaait wat je oogst, had hij niets. Toen ze merkte dat Jean-Lino wat ontmoedigd raakte, zei ze alleen maar: laat dat arme joch toch met rust, met een gepijnigde nadruk op dat 'arme joch'. Je geeft het slachtoffer van het inconsequente gedrag van volwassenen toch niet op zijn kop? Achteraf gezien neem ik aan dat ze had aangevoeld dat er gevaar school in die eenzijdige genegenheid. Over die hal in het flatgebouw moet ik trouwens nog iets zeggen. Het is een langgerekte ruimte waar door de glazen voordeur het daglicht naar binnen valt. Je loopt recht tegen de lift aan, in het midden. Je bereikt de trap via een zijdeur van het trappenhuis erachter. Wanneer ze met hun drieën waren, nam Lydie de lift met haar kleinzoon terwijl Jean-Lino naar boven liep. Wanneer Jean-Lino met het kind alleen was, wilde het alleen maar met de lift. Om hem het trappenhuis in te krijgen moest je hem onder luidkeels protest naar binnen trekken. Jean-Lino kon niet met de lift. In de loop van zijn leven was het hem onmogelijk geworden om nog met het vliegtuig, de lift en de metro te gaan, en later met de nieuwe treinen waarvan de ramen niet meer open konden. Op een dag had het joch zich als een aap aan de deur van het trappenhuis vastgeklampt en zich hevig verzet, Jean-Lino was op het laatst met tranen in zijn ogen op de onderste treden gaan zitten. Rémi was naast hem komen zitten en had gevraagd: waarom wil je niet met de lift?

'Omdat ik bang ben,' had Jean-Lino geantwoord.

'Maar ik ben niet bang, ik kan wel met de lift.'